

«И НАШТЕ ДВА ЖИВОТА ДРУЖНО ДИШАТ». ЧОВЕК И ПРИРОДА В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА И ЖИВОПИС

ХИСАРЯ. ЧОВЕШКИЯТ ДУХ В ПРИРОДАТА. АРХИТЕКТУРНИ ОБЕКТИ В ПРИРОДАТА.

**Апарина Светлана, Кобзева Дария
Санктпетербургски държавен университет
Ръководител – Мосинец Анастасия Геннадьевна**

Скъпи приятели, днес нашата дестинация е град Хисаря - градът, който през векове и хилядолетия омайва велики хора, пътуващи тук за почивка и вдъхновение. Хисаря е разположен на южните склонове на Средна гора, на 44 километра от Пловдив. Понякога го наричат “Българско Памуккале” заради топлите минерални извори, които от древността привличат хората с лечебните си свойства. През 1897 г. патриархът на българската литература Иван Вазов пише:

Мисля, че тия минерални хисарски води имат голямо бъдеще. Те са цяла благодат за тоя щастлив край... Очаква се от човека, тоест от нас, да уредим умело и оползотворим тия народни богатства (И. Вазов).

Тази фраза на писателя може да се смята за истинско предсказание - през 1993 г. археолозите намират руините на древен балнеологичен комплекс, който разкрива историята на създаването на това селище.

Първите споменавания на Хисаря датират от IV-III век преди н. е., и историята на града се свързва предимно с Римската империя. Изгодното местоположение, мекият климат, флората и фауната и, разбира се, лечебните топли извори определят по-нататъшен интерес на римляните към тази територия. Тракийските племена живеят тук от древни времена и траките, както и римляните, придават особено значение на минералните извори. По време на Одриското царство до изворите са разполагат нимфеуми – терапевтични и религиозни светилища. През 46 г. римските легионери превземат Тракийското царство, а градът се включва в територията на Римската империя. В народа има красива легенда, която разказва за появата на римляните в града.

Един римски император скърбял, защото любимата му съпруга умираше от неизвестна болест и нито лечители, нито оракули не могли да намерят лекарството за болестта. Един стар тракиец съжалил императора, дошъл в белокаменния му дворец, а след като докоснал императрицата, тя извикала от болка и дълбоко заспала. Тракиецът казал на императора, че само горещите извори близо до река Хеброс могли да помогнат на пациентката. Императорът поискал да благодари на стария тракиец, но той

се отказал от всичко, и само го помолил да живее в мир с братята му траки. Станало чудо: императрицата започнала да се къпе в горещите извори и да пие минерална вода, и здравето и силата ѝ се върнали. Императорът заповядал да се построи град там, наречен Аугусте, където имало всичко за луксозен живот. Само едно римляните не могли да постигнат – мир с траките, но също не могли да нарушат обещанието, дадено на стария лечител.

През 293 г. селището получава статут на град и става голям административен център. Възстановяването на града през IV век след набезите на готите се свързва с името на римския император Диоклециан, в чиято чест градът получава име Диоклецианопол. По това време това е третият по големина град след Филипопол (Пловдив) и Берое (Стара Загора). За да предпази населението от вражески атаки, градът е ограден с крепостна стена, издигната от тракийските майстори. Римската крепост в Хисаря е една от най-добре запазени и оригинални крепости на Балканския полуостров.

Крепостта с 44 кули, която защитава обществени сгради, има форма на почти правилен четириъгълник. Крепостните стени могат да достигат 11 метра височина, но най-високата точка на крепостта е южна порта – 13 метра. В древния град се влиза чрез четири порти, но до наши дни са запазени само руините на западната и южната порти. Те са известни като "Камилите" поради приликата си на две едногърби камили и сега портата е един от основните символи на града.

Панорамата на долината и крепостната порта „Камилите“ е представена в романа на И. Вазов „*Нова Земя*“ (1896). Романът разказва за живота на България през първите години след освобождението от Османската империя, когато хисарските бани се превръщат в основно място за почивка на пловдивската интелигенция.

В стихотворението „*Два сфинкса*“ (1882), което е написано много по-рано от споменатия роман, авторът рисува руините на южната порта и сравнява издигащите се скали с митични същества. Сфинксите, като два стража, стоят неподвижно и мълчаливо, срещат и изпращат посетителите на града и напомнят за легендите и тайните на отдавна отминала епоха:

*В полите зелени на Средна гора
два сфинкса недвижни, високо стоят.
От утро до вечер, от мрак до зора
един друг се гледат и вечно мълчат.*

*Главите им мъртви в небето стърчат,
дух някой на вечност от тях ни лети,
кат тъмни преданья те в хаоса бдят,
кат две вкаменени и тайни мечти (И. Вазов).*

Богатата история и мистерията на този невероятен град винаги е привличала И.Вазов. За него Хисаря е не само място за почивка, но и източник на творчество и вдъхновение. Тук той пише 17 стихотворения, повечето от които са включени в сборника „*Поля и гори*“ (1884 г). Разсъжденията си за историческото минало И. Вазов

разкрива в стихотворенията *“Хисарските развалини”*, *“Два сфинкса”* и *“Рицар Балафре”*.

«Хисарските развалини» (1883) продължава поетичното размишление на И. Вазов *«за ... минали дни»*. Той оплаква изгубеното величие и великолепие на някога могъща крепост, превърнала се в *“скелети печални”*:

*От векове бивши скелети печални,
стърчат тия голи стени
и будят в нас мисли и спомени жални
за някакви минали дни... (И. Вазов).*

Въпреки тъгата от загубата на величие и бездушието на мъртвите руини, авторът подчертава, че животът не спира, обаче руините не забелязват нито радост, нито сам живот:

*И тук, де е всичко шум, хубост и радост,
вий спите под синия свод:
едни застарели сред толкова младост,
едни мъртви сред толкоз живот! (И. Вазов).*

Както вече сте забелязали, Хисаря е съкровищница на предания и легенди, които се стараят да хвърлят светлина върху мистерията на този град. В стихотворението *„Рицар Балафре“* (1884) И. Вазов разказва за Богдан (Дан Воевода), който се биел с рицари-кръстоносци, пристигнали през Средновековието на територията на Средна гора, на която той бил владетел. Според сказанието, върхът на планината носел името на младеж от легендата (Богдан).

*Аз съм рицар Балафре,
конт и княз на равнината.
— Аз съм цар на планината —
викна Дан-войвода там. (И. Вазов).*

Други стихотворения от сборника *«Поля и гори»*, написани по време на престоя на И. Вазов в Хисаря, предават усещане за насладата от изумителните пейзажи на града. Певец на българската природа, той рисува вълнуващи панорами от древната Хисарска крепост в стихотворението *“Отечество любезно, как хубаво си ти!”* (1882). Това е химн на красотата на българската природа – планини, ниви, долини, градини и цветя:

*Отечество любезно, как хубаво си ти!
Как чудно се синее небето ти безкрайно!
Как твоите картини менят се омайно!
При всеки поглед нови, по-нови красоти:
тук весели долини, там планини гиганти,*

*земята пълна с цвете, небето със брилянти...
Отечество любезно, как хубаво си ти! (И. Вазов).*

В стихотворението „Долината” (1883 г.) поетът продължава да възхвалява природните места на този град. Пред нас е разгърнатата пасторална картина на райското кътче, което сега се нарича Славеев дол:

*Обичам те, долино моя хладна,
долино сенчеста, приветна, шумна —
мирът на твойта тайнственост отрадна,
шумът на твойта вада сладкодумна...*

*И вред хармония се нова слиша,
и вред природата цъфти омайна,
и нямаш кътче, дето да не диша
поезия божествена и тайна. (И. Вазов).*

И. Вазов обича красотата на Хисаря, обича да се разхожда из парковете и алеите и, разбира се, посещава прочутите бани на този град. Сред големия брой бани с вода с различна температура той избира мястото, наречено „Момина баня“. От голям интерес е легендата за момиче, което се плискало през нощта в тъмна вода като истинска русалка. Вдъхновен от тайнствената история, през 1882 г. И. Вазов пише балада „Момина баня“:

*Момата се къпе във тъмния вир.
Косата ѝ плува на дълж и на шир,
тя гмурка се мълком, играе и плиска,
потъва, изскача и гаче се киска —
момата се къпе във тъмния вир. (И. Вазов).*

Близо до извора „Момина баня“ също се намира интересният градски парк „Момина сълза“, който събира архитектурата на древния град. Една от основните забележителности на парка е едноименният минерален извор, свързан с безброй легенди и предания.

Вече по време на господството на Османската империя на Балканския полуостров, грубият Хасан бей бил назначен за управител на град Хисаря. Той отвеждал всички красиви момичета в своя харем. От хищническия му поглед жителите успели да спасят само едно момиче, което, след като пораснало, се е превърнало в истинска красавица. Всички роднини се гордеели с нейната красота и нрав, но се страхували, че той щял да я забележи. И се случило най-лошото – и на следващия ден довели момичето в неговия харем. Жителите на града молели Хасан бей да я освободи, но нищо не можело да смекчи сърцето на турчина. Но сърцето на младата българка било непоколебимо: тя била готова да се сбогува с живота, но не искала да се откаже

от вярата и принципите си, колкото и да се стараел Хасан бей да я спечели. Той се закълвал, дарил подаръци, сребро и злато слагал в краката ѝ, но всичко било напразно.

Тогава той решил да ѝ отмъсти, както никога досега – поканил турската аристокрация на вечеря и наредил на слугите да съблекат момичето, да намажат тялото ѝ с масло и да я изведат в този вид, за да донесе десерт на турците. Слугите решили, че тя по-скоро щяла да се хвърли от скалата, отколкото да позволи да бъде така опозорена, но българката излязла при него с медна табла на главата. Не се радвал дълго Хасан бей. Като се приближила към него, момичето с цялата си сила го ударила в тила с тежък поднос и докато гостите викали, прибрал го Господ.

Турците решили тя да понесе най-тежкото наказание – да бъде изгорена жива. Намазали със смола голото ѝ тяло и го запалили, но нито стон, нито въздишка не чули от нея. Тя проронила само две прозрачни сълзи и в същия час под краката ѝ започнал да тече топъл извор. В чест на тази легенда в парка се намира фонтан „Момина сълза“, изобразяващ голо момиче с поднос на главата.

В древността най-важните обществени сгради са разположени на територията на парка „Момина сълза“: резиденция, гробница, амфитеатър и комплекс римски бани. Термите на Диоклетианопол, обхващащи площ от 2000 квадратни метра, се считат за един от балнеологични комплекси от онова време, оцелели почти до покрива. Те се отличават с оригинални строителни решения: вътре термите са покрити с бял мрамор, а за отоплението се използва минералната вода от топлите извори.

Амфитеатърът е едно от най-посещаваните места от онази епоха, където хората могат да си почиват и да се забавляват, гледайки гладиаторски битки и спортни състезания. Той е построен като арена през първата половина на IV век, след приемането на християнството от Римската империя. Във връзка с това, амфитеатърът съответства на каноните на новата идеология за забрана на проливането на кръв. И арената, и обслужващите помещения са оцелели до днес и са в отлично състояние.

По алеята на юг от извора „Момина Сълза“ е отворена за посещение още една древна забележителност - семейна римска гробница, която се датира от IV век н.е. През лятото можете да видите със собствените си очи гробната камера, украсена със стенописи и ярки подови мозайки. В някои части на мозайката се виждат рози, което свидетелства за производството на розово масло в този регион от древни времена. Археолозите твърдят, че това е единствената открита досега в България гробница с перфектно запазени подови мозайки.

Сред важните места за историята на града, където се чувства дух на творчеството и вдъхновението, е „Вила Петрович“. Тази сграда е служила за среща и място за почивка на българските писатели и творческата интелигенция. Къщата е изградена от едноименното семейство през 40-те години на миналия век за лечение на дъщеря им, на която е препоръчано да посещава хисарските бани. След началото на национализацията през 1945 г. Петровичи подаряват луксозна вила на Съюза на българските писатели, за да я спасят от грабежи и разрушаване. Те искаха тази сграда да бъде дом за творци и желанието им се изпълни – голямата част от съвременната българска литература е създадена точно тук. Във „Вила Петрович“ са работили такива български поети и писатели като Дора Габе, Елисавета Багряна, Любен Дилов, Радой

Ралин, Павел Вежинов и много други. Говореха с умиление за града, който се е превърнал в източник на вдъхновение за тях.

Ако не беше Хисаря в живота ми – не, не зная дали бих написала „Почакай слънце”, нито „Сгъстена тишина”. Не бих написала „Майка Парашкева. И много още други творби

Хисаря подкрепи здравето ми и ме направи способна за творческа дейност. На Хисаря дължа своята голяма благодарност.

Когато идвам в Хисаря, струва ми се, че пристигам в роден град.

Дора Габе, 1976 г.

Незабравим е споменът ми от онова първо мое идване в Хисаря. От тогава аз обикнах този прекрасен кът от родината ни, тези „Славееви гори” както са ги нарекли още римляните в древността. Тук всичко – този „Микроклимат” с въздуха си, слънцето, буйната растителност, шуртящите целебни води, тези внушаващи размисъл и поетически видения древно-исторически останки – всичко въздейства благотворно за физическото и душевно здраве на човека и за вдъхновение и творчество на поета, на писателя (Е. Багряна).

Елисавета Багряна, 1976 г.

С името на Хисар е свързана по-голямата част от моето целокупно творчество, особено през миналото десетилетие. Тук са написани почти всичките ми разкази. По някое време дори мислех да ги издавам в отделни томчета, под общо заглавие „Хисарски разкази”.

Струва ми се, че името Хисар завинаги ще остане свързано с творчеството на българските писатели. Дано някому не хрумне да смени това скъпо за нас име (П. Вежинов).

Павел Вежинов, 1970 г.

... Така този град се превърна в съществена неотделима част от съдбата ми. И положително – в по-добрата част.

И ако трябва накрая да добавя някакво споменание, то е: нека градът развива все така пред очите ни своите хубости, но непременно да запази своята тишина и чистота, за да бликат и занаяд все така не само минерални води в него, но и българското слово (Л. Дилов).

Любен Дилов, 1978 г.